

Dilorom RAXIMBAEVA,
 ISTF institutining katta o'qituvchisi t.f.n.PhD
 E-mail: rahimbaevadilorom59 @ gmail.com
 Tel.: (99) 911 01 40

Professor Z.A.Ilxomov taqrizi asosida

FEMALE DIPLOMAT FROM UZBEKISTAN

Annotation

The article examines the issue of the activities of Zukhra Rakhimbobaeva. She is a female diplomat with the rank of Advisor, working in international organizations, in the system of the USSR Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of Foreign Affairs of the Republic. Her contribution to the cultural development of the Republic, including the warm relations between India and Uzbekistan during Soviet times.

Key words: Diplomat, Ministry of Foreign Affairs of the USSR, Ministry of Foreign Affairs of the Uzbek SSR, minister-councillor, international women's committee, cultural connections, India, visit.

ЖЕНЩИНА-ДИПЛОМАТ ИЗ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация

В статье рассматривается вопрос о деятельности Зухры Рахимбаевой. Она является женщиной-дипломат в ранге Советника, работе в международных организациях, в системе МИД СССР и МИД республики. Её вклад в культурное развитие Республики, в том числе теплых отношений между Индией и Узбекистаном в советское время.

Ключевые слова: Дипломат, советник-посланник, Министерство иностранных дел СССР, Министерство иностранных дел Узбекской ССР, международные организации, культурные связи, женщины, Индия.

O'ZBEKISTONLIK DIPLOMAT AYOL

Annotatsiya

Maqolada o'zbek xalqining diplomat qizi Zuxra Rahimbobaeva haqida fikr yuritiladi. Uning mustabid sovet tuzumi davrida tashqi siyosat va diplomatiya sohasining yuqori cho'qqisini egallagan, Xalqaro tashkilotlarda faoliyat ko'rsatgan va faoliyati davomida Hindiston va O'zbekiston mamlakatlari o'rtasidagi aloqalarni yanada rivojlantirishga qo'shgan salmoqli xissalari tilga olinadi.

Kalit so'zlar: Diplomat, maslaxatchi-vakil, SSSR Tashqi ishlar ministrligi, O'zbekiston SSR Tashqi ishlar ministrligi, xalqaro tashkilot, madaniy aloqalar, Xindiston, tashrif.

O'zbek diplomatiya xizmati tarixidan
 Davlat arbobi, diplomat Zuxra Raximbobaeva
 tavalludining 100 yilligiga bag'ishlanadi

Joriy yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi tomonidan 24 iyun sanasi Xalqaro diplomat ayollar kuni deb e'lon qilinishi davlatlarning barqaror rivojlanish, tinchlik va demokratiyaga erishish yo'lida qo'yilgan muhim qadamlardan biri bo'ldi. Diplomatiya xizmati sohasida ham ko'plab xotin-qizlarning o'z bilim va salohiyatlarini namoyon etayotganlari hamda bu sohada keng ko'lamlil faoliyat olib borayotganlari ma'lum. Ushbu holat bugungi kunda davlat boshqaruvi tizimida, dunyoda tinchlikni ta'minlash va bunyodkorlik ishlarini amalga oshirishda diplomat ayollarning roli yanada ortib borayotganligi bilan izohlanadi.

Mamlakatimizda keyingi yillarda inson huquq va erkinliklarini ta'minlash borasida olib borilayotgan tub islohotlar va bu borada erishilayotgan yutuqlar haqida gap borganda, avvalo hotin-qizlarning o'qishi, bilim olishi, mehnat qilishi, ularning sog'ligini saqlash, iste'dod va qobiliyatini ro'yobga chiqarish, onalik va bolalikni himoya qilish, gender tenglik bo'yicha amalga oshirilayotgan keng ko'lamlil tadbirlarni alohida ta'kidlash lozim. "Respublikamizda bu muhim masalaning amaliy ijrosiga qaratilgan 24 ta hujjat, jumladan, 2 ta qonun, 6 ta Prezident farmoni va qarori, Vazirlar Mahkamasining 16 ta qarori qabul qilindi[1]." Jamiyat hayotida faol ishtirok etib, biz uchun aytarliq yangi soha-diplomatiya sohasida ham xotin-qizlarimizning faolligini kuzatish mumkin. Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universitetining uch yo'nalishi- xalqaro munosabatlar, xalqaro huquq va xalqaro iqtisodiy munosabatlar fakultetlarini har yili yuzga yaqin yigit-qizlar tugatadi. Ular Tashqi ishlar vazirligi hamda turli davlat organlarida xalqaro aloqalar va tashqi siyosat borasida faoliyat olib bormoqda.

Aslini olganda, diplomat – tashqi ishlar bilan shug'ullanuvchi idoraning chet davlatlar vakillari bilan aloqa qilish yoki muzokara olib borish uchun hukumat tomonidan vakolat berilgan lavozimli kishi hisoblanadi. Tariximizda elchiliklar, elchi, yalavoch kabi iboralar ishlatilgan. Ko'chma ma'noda boshqa kishilarga ustalik bilan muomalada bo'ladigan, o'z ishining nozik tomonlarini, qonun-qoidalarini, muzokara olib borish san'atini biladigan kishini ham "diplomat" deb ataydilar.

Ma'lumki, o'zbek xalqining uzoq yillik tarixi jarayonida jahonga tanilgan xotin-qizlarning davlat arboblari, siyosatchi, olima, shoir, san'atkor, qo'shiqchi, rassom, raqqosa sifatida nomlari bugungi kunga kelib hurmat bilan tilga olinadi, e'zozlanadi. Jumladan, Nodira, Uvaysiy, Temuriy malikalar, Z.Saidnosirova, M.Alaviya, S.G'anieva, D.Alimova, R.Murtazoeva, D.Bobojonova, Zulfiyaxonim, Saida Zunnunova, Mukarram Turg'unboeva, Tamaraxonim, Sora Eshonto'raeva, Halima Nosirova, Halima Hudoyberdieva va boshqalar.

O'z faoliyatini xotin-qizlar ozodligi, savodxonligi, xalqimiz madaniyati, ilm-fani rivojiga bag'ishlagan va shu bilan birga o'z davrining birinchi o'zbek diplomat ayoli, xalqaro siyosat bo'yicha mutaxassis - Zuxra Rahimbobaevadir. U Favqulodda va Muxtor elchi darajasidan keyingi ikkinchi muhim Favqulodda va Muxtor Maslahatchi-vakil darajasiga ega bo'lgan, chet ellarda doimiy diplomatik xizmatda bo'lgan. Xalqaro demokratik xotin-qizlar federatsiyasida rahbarlik lavozimlarida ishlagan[2].

Zuxra Rahimbobaeva Moskvadagi KPSS MK qoshidagi ijtimoiy fanlar Akademiyasini muvaffaqiyatli tugatib, tarix fanlari bo'yicha nomzodlik dissertatsiyasini yoklaydi. Shu bilan bir vaqtda u ingliz tilini mukammal o'rganishga kirishadi[3].

Zuxranning nomzodlik dissertatsiyasi Sharq davlatlari tarixi va madaniy aloqalariga doir bo'lib, u ayniqsa Hindiston xalqi tarixi va madaniyatini sevib o'rganadi.

Asli Andijonlik Zuxra Raximboboeva (02.02.1923-07.03.1992) Toshkent pedagogika institutining matematika fakultetini imtiyozli tugatgan. U 1942-1967 yillar davomida respublikamizning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sohalarida xizmat qilgan. Jumladan, komsomol komitetida avval instruktor, keyin viloyat komsomol komitetining kotibi, bo'lim mudiri, O'zbekiston KP MKda bo'lim mudiri, O'zbekiston KP MKning xotin-qizlar masalalari bo'yicha kotibi, KPSS MK huzuridagi ijtimoiy fanlar Akademiyasi aspiranti, O'zbekiston SSR Madaniyat ministrining birinchi o'rinbosari, O'zbekiston SSR madaniyat ministri[4] lavozimlarida xizmat qilgan.

Ma'lumki, mustabid sovet tuzumi sharoitida, hukmron tizim va yakka partiya yuritgan siyosati orqali O'zbekiston chet ellardan kelgan martabali mehmonlar uchun "gullab-yashnayotgan Sovet sharqi" deya ifoda etilgan. Respublikaga tashrif buyurgan horijiy mehmonlar, davlat arboblari tashriflari dasturi "markaz"[5] tomonidan tuzilib, yuqori martabali mehmonlarning dam olish kunlarini maroqli tashkil qilish orqali "markaz" sovet sharqining gullab-yashnayotganini ko'z-ko'z qilar edi. Odatda, tashriflar asosan shanba va yakshanba kunlariga belgilanar va mehmonlar Sharq durdonalari hisoblangan Samarqand, Buxoro, Xiva va Toshkent shaharlarining diqqatga sazovor tarixiy obidalari bilan tanishishlari odatga aylangan edi. Aksariyat, tashrif so'nggida shahar ahli bilan do'stlik uchrashuvlari tashkil etilgan. Bunday imkoniyatdan unumli foydalangan respublikamiz davlat arboblari o'zaro tanishuv, do'stlik va xalqlar o'rtasida asosan madaniy, fan-ta'lim, san'at sohasida aloqalar o'rnatishga intilganlar.

Shunday imkoniyatlardan biri, ya'ni, 1954 yilda Respublikamizga Hindiston Premer Ministri Javoxirlar Neru qizi Indira Gandhi bilan tashrif buyuradi. O'zbekiston SSR Ministrlar Sovetining raisi N.Muxiddinova delegatsiyaga tashrif davomida hamrohlik qilish topshiriladi. Taniqli davlat va siyosat arbobi N.A.Muxiddinov[6] 1950 yil boshlaridan O'zbekiston KP Markaziy Komitetining xotin-qizlar ishlari bo'yicha kotibi vazifasida faoliyat yuritgan Zuxra Raximboboeva bilan zamondosh, hamda xizmat yuzasidan tadbirlarda birga ishtirok etishgan. Yuksak martabali mehmonning qizi Indira Gandhi o'zining progressiv qarashlari va yuksak salohiyati bilan siyosat ayvonida tanila boshlatgan edi. Indiraga Zuxra Raximboboeva (o'sha davrda madaniyat ministrining o'rinbosari lavozimida) bilan Yodgor Nasriddinova rahrohlik qilishadi[7]. Ingliz tilida biyron so'zlashi, Hindiston tarixi va udumlarini atroflicha o'rgangan Bobur yurtidan bo'lgan ochiq chehrali Zuxra uchun bu alohning bir in'omi bo'ldi. San'ati, madaniyati, dini biz uchun yaqin bo'lgan Hindistondan buyuk davlatning rahbari va uning qizi bilan bevosita muloqot qilib, vatani, xalqining madaniyati, tarixi, urf-odatlari va san'ati to'g'risida gapirib berish, tanishtirish Zuxranning diplomatiya sohasidagi ilk tajribasi bo'ldi deyish mumkin.

N.Muhiddinovning eslashicha[8], tashrif davomida ajoyib voqea yuz beradi. Mehmonlarning Samarqanddagi Registon maydonida shahar ahli bilan ko'p ming kishilik uchrashuvi tashkil etiladi. Uchrashuvdan so'ng, yuqori martabali mehmonlar uchun hukumat dachasida odatimizga ko'ra dasturxon yoziladi va dasturxon atrofida viloyat rahbarlari hozir bo'lishadi. Mezbon Indira Gandiga choy uzata turib, stoldagi marinadlangan baliqli likopchani bexosdan turtib yuboradi, likopcha esa Indiraning egnidagi chiroyli milliy sarisiga to'kiladi. Zuxra va Yodgor o'zaro ko'z urishtirib, chaqqongina, Indirani ikki tomondan qo'ltiqlab, sekingina davradan olib ketishadi. Bir necha minutdan so'ng ikki go'zal qurshovida xon atlasda yal-yal yonib Indira jilmayib kirib keladi. Xon atlas hind qiziga juda yarashgan edi. Dasturxon atrofida bu manzarani ko'rib bir zum qotib kolishadi va birdaniga olqishlab, chapak chalib yuborishadi. Bu voqea Zuxranning hayotida muhim burilish bo'ldi va Zuxra Rahimboboeva hamda Indira Gandhi orasidagi mustahkam do'stlik, ikki xalq orasidagi o'zaro hamkorlik va muhabbat rishtalariga aylandi. Tashrif so'ngida mehmonlar odatga ko'ra, O'zbekistonliklarni Hindistonga taklif etdilar.

Shu o'rinda ma'lumot uchun quyidagi tarixiy faktlarni keltirish joiz: -birinchidan, Sobiq ittifoq davrida tashqi ishlar ministrigida sanoqli diplomatlar xizmat qilgan va asosan markaz odamlari ekanligi sir emas. Buning sababi, tashqi siyosat va diplomatiya butkul "markaz" ixtiyorida edi. Respublikamiz boshqa ittifoqdosh respublikalar singari jahonda sodir bo'layotgan siyosiy jarayonlarda ishtirok etishdan chetlatib qo'yilgani va bunday holat o'zining boy elchilik an'analari tarixiga ega bo'lgan xalqimizning diplomatiya sohasidan anchayin uzoqlashib, natijada bu sohaning rivojlanishdan ancha orqada qolishi bilan izohlash mumkin[9]. -Ikkinchidan, belgilangan kvotalarga asosan MGIMO[10], Diplomatiya akademiyani tugatgan aksariyat o'zbek diplomatik kadrlariga diplomatiya sohasida faoliyat yuritish nasib etmadi. Buning ob'ektiv va sub'ektiv sabablari bor va bu bizningcha alohida tadqiqot ob'ekti hisoblanadi. Bunday holat barcha ittifoqdosh respublikalarda mavjud edi. Yuqorida ta'kidlanganidek, tashqi siyosat va diplomatiya "markaz" qaramligi ostida bo'lgan va shunga qaramay, Respublikamizdan sanoqli diplomatlarga eng yuksak Favqulodda va Muxtor elchisi darajasiga yetgan[11]. Qozog'istonlik taniqli xalqaro-huquqshunos olim M.A.Sarsembaevning ma'lumotlariga ko'ra 1954 yildan 1990 yilning mart oyigacha 856 diplomatik martaba tayinlangan bo'lib, bular O'zbekistondan 8 nafar (0,9 %), Tojikistondan 3 nafar (0,3%), Qozog'istondan 2 nafar (0,3%) ni tashkil etgan[12].

O'z faoliyatini xotin-qizlar masalalarini o'rganish va ularni hal etish masalalariga bag'ishlagan Zuxra Raximboboevaning diplomatik faoliyati 1967 yildan boshlangan. U SSSRning vakili sifatida Xalqaro demokratik hotin-qizlar federatsiyasining kotibi lavozimida 1973 yilgacha faoliyat olib bordi. Federatsiya shtab-kvartirasi Berlin shahrida joylashgan bo'lib, bu tashkilot Nizomiga asosan Xalqaro hotin-qizlar demokratik Federatsiyasi-(IDFW) irqi, millati, diniy va siyosiy qarashlaridan qat'iy nazar, ayollarni birlashtirgan xalqaro demokratik ayollar tashkiloti, ularning fuqarolar, onalar, mehnatkashlar sifatida huquqlarini himoya qilish va bu yo'lda birgalikda kurashish uchun, tinchlik, demokratiya va xalqlar mustaqilligini ta'minlash yo'lida bolalarni himoya qilish kabi qator vazifalar belgilangan. Mana shu nufuzli tashkilotda hotin-qizlar bilan bog'liq muammolar xalqaro darajada muhokama etiladi hamda hal etish yo'llari belgilab olinadi.

1973-1977 yillarda Z.Raximboboeva SSSRning Hindistondagi elchixonasida maslahatchi lavozimida faoliyat yuritadi. Bu yillarda o'zbek va hind xalqlarining o'zaro do'stlik aloqalari ancha jonlangani, ayniqsa, madaniyat va san'at sohalarida qator tadbirlar tashkil qilinganini eslash joiz. 1977-1981 yillarda SSSR tashqi ishlar ministrligi apparatida Lotin Amerikasi davlatlari bilan madaniy va iqtisodiy hamkorlik bo'limi boshlig'i vazifasida ishlagan.

Diplomatik unvonga ega bo'lgan birinchi o'zbek diplomat ayol.

Bir necha yillar davomida u Sovet-Hindiston va Sovet-Meksika do'stlik jamiyatining vitse-prezidenti bo'lgan. U SSSR Oliy Kengashining 5 va 6-chaqiriqlari deputati etib saylangan. KPSS MKning XX va XX1 s'ezdi delegati. Besh marta O'zbekiston SSR Oliy Kengashiga deputat etib saylangan.(3,4,7,10 va 11 chaqiriqlar).

1986 yildan to uning oxiriga qadar "Vatan" jamiyati Prezidiumi raisining birinchi o'rinbosari lavozimida xizmat qilgan.

Zamondoshlaridan faylasuf olim, qadrlı ustozim, Q.Xonazarov[13] Zuxra Raximboboevani o‘tkir zehnlı, siyosat bobida bilimlı va kamtarin inson ekanligini hurmat bilan tilga olar edilar.

Zero, mustabid sovet tuzumi davrida o‘zbek va hind xalqlari orasidagi ilıq munosabatlar hind kinofilmlarining, xind aktyorlari va san‘atkorlarining respublikamizda keng ommalashgani va mashhurlikka erishganlari, madaniy aloqalarning rivojlanishida va bu jarayon hozir ham davom etayotganligida Zuxra Rahimboboeva singari diplomatlarimizning ham unumli xissalari borligi bilan izohlanadi.

O‘zbekistonlik diplomat ayol Zuxra Rahimboboeva faoliyati nihoyatda samarali va ko‘p qirrali. Uning hayot yo‘li va diplomatik xizmat sohasidagi tajribasi tadqiq qilishga arziqli. Xalqimiz o‘zining Zuxra singari qizlari bilan fahrlansa arziydi. Oxiratlari obod bo‘lsin.

Muallif haqida. Dilorom Vaxidovna Rahimboeva 1959 yilda Toshkent viloyatida tavallud topgan. 1992-2000 yillar mobaynida O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi arxivida ishlagan. 2000-2013 yillarda Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universitetida faoliyat yuritgan. 2007 yilda “O‘zbekistonda diplomatiya xizmatining shakllanish va rivojlanish tarixi (1944-2001yillar.Tashqi ishlar vazirligi misolida)” nomzodlik dissertatsiyasini yoqlagan. Mavzuga doir 50 dan ortiq maqola va elektron o‘quv qo‘llanma yaratgan. 3-kotib diplomatik martabasiga ega. Ayni vaqtda ISFT institutining “Ijtimoiy fanlar kafedrası” katta o‘qituvchisi.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyov Sh. Yangi O‘zbekiston demokratik o‘zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylanmoqda. T.:2021. -B.60.
2. IDFM- Bu tashkilot 1945 yil Parijda o‘tkazilgan xalqaro xotin-qizlar konferensiyasida ta‘sis etilgan.
3. Muxitdinov N.// Vernaya doch naroda.// Pravda Vostoka ot 4 fevralya 1993 g.
4. Tarixiy nomlar va lavozimlar nomi aslicha berilgan, ma‘lumotlar intervyu, o‘zaro suhbat, vikipediya, internet materiallaridan olindi (muallif).
5. Moskva (“Sentr”)nazarda tutilmoqda.
6. Muxiddinov Nuriddin Akramovich (19.11.1917-27.08.2008 yy.Toshkent shahri), 1968-1977 yillarda SSSRning Suriyadagi Favqulodda va Muxtor elchisi lavozimida ishlagan.
7. Jenskiy protokol -ya‘ni ayol davlat boshliqlari, davlat boshliqlarining rafiqalari yoki qizlariga tashrif davomida hamrohlik qilish diplomat ayollar tomonidan amalga oshiriladi.
8. Muallifning N.Muhiddinov bilan 1998 yil may oyidagi suhbatı asosida.
9. *Qarang*:.Raximbaeva D.V. O‘zbekistonda diplomatiya xizmatining shakllanish va rivojlanish tarixi (1944-2001 yillar.Tashqi ishlar vazirligi misolida).Tarix fan.nomz...avtoref. –T.:2007. 15-b.
10. Moskva davlat xalqaro munosabatlar instituti 1944 yilda tashkil etilgan va 4 ta: xalqaro munosabatlar, xalqaro iqtisodiy aloqalar, xalqaro huquq va jurnalistika fakultetlaridan iborat.
11. Abdurazzoqov B.A.,Abdurashidov G‘.M., Maqsudov L.M, Qo‘chqorov A.M., Muxiddinov N.A., Azimov S.O., Nishonov R.N.
12. Qarang:Sarsembaev M.A. Mejdunarodno-pravovye otnosheniya gosudarstv sentralnoy Azii. Алматы, ГЫЛЫМ,1995. 368 s.
13. Qo‘chqor Xonazarov (1922-2019yy.) MGIMO ni tugatgan.Taniqli olim, falsafa fanlari doktori, professor, “Ustoz” faxrlı unvoni va “O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan fan arbobi”unvonlari sohibi.

ISFT институтининг “Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси” катта ўқитувчиси Д.В.Раҳимбоева муаллифлигида тайёрланган “Ўзбекистонлик дипломат аёл” номли мақоласига
Такриз

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеяси томонидан 24 июнни *Халқаро дипломат аёллар куни* деб эълон қилиниши давлатларнинг барқарор ривожланиш, тинчлик ва демократияга эришишида муҳим қадам бўлди. Дипломатия хизмати соҳасида ҳам кўплаб хотин-қизларнинг ўз билим ва салоҳиятларини намоён этаётганлари ҳамда бу соҳада кенг қўламли фаолият олиб бораётганлари маълум. Мамлакатимизда кейинги йилларда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш борасида олиб борилаётган ислохотлар ва бу борада эришилаётган ютуқлар ҳақида гап борганда, аввало хотин-қизларнинг ўқиши, билим олиши, меҳнат қилиши, уларнинг соғлигини сақлаш, истеъдод ва қобилиятини рўёбга чиқариш оналик ва болаликни ҳимоя қилиш, гендер тенглик бўйича амалга оширилаётган кенг қўламли тадбирларни алоҳида таъкидлаш лозим. Республикаимизда бу муҳим масаланинг амалий ижросига қаратилган 24 та ҳужжат, жумладан, 2 та қонун, бта Президент фармони ва қарори, Вазирлар Маҳкамасинин 16 та қарори қабул қилинди. Жамият ҳаётида фаол иштирок этаётган, турли соҳаларда ибратли натижаларга эришаётган хотин –қизларимиз талайгина.

Мақолада яқин тарихимиз бўлмиш советлар даврида дипломатия соҳасида ишлаган Зухра Раҳимбоеванинг сиёсий ва дипломатик фаолияти ёритилган. Муаллифнинг ўзбек дипломатияси тарихи борасидаги изланишлари асосида ўрганилган архив, фото материаллари ҳамда замондошлар билан суҳбатлари асосида йиғилган фактик материаллари асосида ўз фаолиятини хотин-қизлар озодлиги, саводхонлиги, халқимиз маданияти, илм-фани ривожига бағишлаган ва шу билан бирга ўз даврининг биринчи ўзбек дипломат аёли, халқаро сиёсат бўйича мутахассис. У Фавқулудда ва Мухтор элчи даражасидан кейинги иккинчи муҳим Фавқулудда ва Мухтор Маслаҳатчи-вакил даражасига эга бўлган, чет элларда доимий дипломатик хизматда бўлган, халқаро демократик хотин-қизлар федерациясида раҳбарлик лавозимларида ишлаган.

Мақолада келтирилган маълумотлар тарихимизнинг кам ўрганилган соҳасини бир мунча тўлдиришга хизмат қилади. Муаллифнинг “Ўзбекистонлик дипломат аёл” номли мақоласини очиқ матбуотда чоп этишга тавсия этаман.

З.А.Илхомов

тфн, профессор,
Низомий номидаги ТДПУ
Ўзбекистон тарихи кафедраси